

Nr 215.

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående åtgärder
i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift;
given Stockholms slott den 23 februari 1945.*

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gustav Möller.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
den 23 februari 1945.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, DOMÖ, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON, ANDRÉN.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet och statsrådet Rubbestad anför chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller:

I årets statsverksproposition (femte huvudtiteln, punkten 185) har Kungl. Maj:t på min hemställan föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift för budgetåret 1945/46 beräkna ett förslagsanslag av 150 000 kronor.

Jag anhåller nu att få upptaga hithörande spörsmål till fortsatt behandling.

Bihang till riksdagens protokoll 1945. 1 saml. Nr 215.

Inledning.

Förgiftningsfaran i samband med gengasdrift uppmärksammades redan på ett tidigt stadium av vederbörande myndigheter, främst bränslekommissionen och yrkesinspektionen. Till en början togo åtgärderna huvudsakligen sikte på att söka förebygga förgiftningsfaran genom åstadkommande av tekniska förbättringar av gengasaggregaten och genom utfärdande av skyddsföreskrifter vid aggregatens användning m. m. Efter hand som gengasen erhöll vidgad användning och antalet förgiftningsfall ökades, kom uppmärksamheten att jämväl inriktas på gengasförgiftningens medicinska bekämpande. För ändamålet bildades genom bränslekommissionens försorg en medicinsk-teknisk nämnd under ordförandeskap av chefen för kommissionens gengasbyrå och i övrigt bestående av representanter för medicinalstyrelsen, riks-försäkringsanstalten, statens institut för folkhälsan och metallindustriarbetareförbundet. Den kliniska delen av hithörande undersökningsverksamhet förlades efter avtal med Stockholms stad till Sabbatsbergs sjukhus, den s. k. gengaskliniken, till vilkens drift staten lämnade visst bidrag. Å detta sjukhus inrättades även ett laboratorium för undersökning av koloxidhalten i blodet hos de gengasförgiftade, medan vissa andra laboratorieundersökningar rörande koloxidens inverkan på den mänskliga organismen utfördes vid karolinska institutet och Uppsala universitet. Från och med år 1942 överflyttades ansvaret och kostnaderna för den medicinska forskningsverksamheten rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift å statens institut för folkhälsan. I samband därmed förlades blodprovsundersökningarna till institutet, varjämte verksamheten i övrigt blev föremål för smärre jämkningar. Den medicinsk-tekniska nämnden, som tidigare kompletterats med representanter för arbetsgivarparten och fackföreningarnas gengaskommitté, fortsatte sin verksamhet såsom folkhälsoinstitutets gengasråd under ordförandeskap av institutets föreståndare.

Under utvecklingens gång kommo de kroniska formerna av gengasförgiftning att tilldraga sig allt större intresse, varvid åtskilliga frågor uppställdes sig till utredning och besvarande. Samtidigt framstod det som angeläget att de erfarenheter och rön, som vunnits vid gengaskliniken i Stockholm, gjordes tillgängliga även för landet i övrigt. Med hänsyn härtill och för att möjliggöra en på bredare bas anlagd forskningsverksamhet rörande gengasskadornas förekomst och behandling föreslog Kungl. Maj:t — i anslutning till ett av medicinalstyrelsen i skrivelse den 21 februari 1944 framlagt förslag — i proposition till 1944 års riksdag, nr 256, att staten skulle medverka till inrättande vid minst ett lasarett i varje sjukvårdsområde av en undersöknings- och behandlingsstation för gengasskadade. Vid varje sådan station skulle anställas en för ändamålet utbildad extra läkare med huvudsaklig uppgift att handhåva undersökningen och vården av de gengasskadade. I hans uppgifter skulle även ingå att verkställa medicinska undersökningar rörande förekomsten av gengasskador på arbetsplatser, där stationär gengasdrift förekomme, ävensom att lämna rapporter rörande sin verksamhet till gengas-

kliniken i Stockholm, vilken skulle få karaktären av central för denna verksamhet. Statens medverkan föreslogs skola lämnas i form av dels bidrag till avlöning åt sådan läkare med 6 000 kronor för år jämte rörligt tillägg därå dels ock ersättning för läkarnas resor till arbetsplatser, där stationär gengasdrift förekomme. För specialutbildning av dessa läkare skulle på statens bekostnad anordnas en särskild utbildningskurs. Slutligen föreslogs förstärkning av personalen vid gengaskliniken i Stockholm med en läkare samt beredande av en självständigare ställning åt gengasrådet, vars ledamöter i fortsättningen skulle utses av Kungl. Maj:t. Statens årliga kostnader för dessa åtgärder uppskattades vid full utbyggnad till 290 000 kronor, därav omkring 250 000 kronor för driften av de lokala undersöknings- och behandlingsstationerna, 30 000 kronor för Stockholmskliniken verksamhet samt 8 500 kronor för den särskilda utbildningskursen. För budgetåret 1945/46 beräknades kostnaden komma att stanna vid omkring 150 000 kronor. Riksdagen (skrivelse nr 361) godtog för sin del de sålunda angivna grunderna för bidrag till verksamheten ifråga samt anvisade till åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift för budgetåret 1944/45 ett förslagsanslag av 150 000 kronor.

I enlighet med riktlinjerna i nu nämnda proposition förordnade Kungl. Maj:t genom beslut den 30 juni 1944, bland annat, att ledningen av den medicinska forskningsverksamheten rörande förgiftningsfaran vid gengasdrift skulle från och med den 1 juli 1944 under medicinalstyrelsens överinseende handhavas av ett statens gengasforskningsråd. Kungl. Maj:t utsåg vidare ledamöter och suppleanter i rådet samt utfärdade en särskild instruktion för dess verksamhet. Enligt denna instruktion har rådet, bland annat, att snarast möjligt uppgöra plan för forskningsverksamhetens fortsatta bedrivande, att verka för att undersöknings- och behandlingsstationer för gengasskadade i erforderlig omfattning komma till stånd samt att meddela råd och anvisningar rörande verksamheten vid stationerna ävensom rörande medicinska undersökningar å arbetsplatser, där stationär gengasdrift förekommer. Rådet skall vidare verka för åstadkommande av samarbete mellan rådet och de myndigheter, institutioner och organisationer, som hava beröring med frågor rörande gengasdrift.

Genom förenämnda beslut uppdrogs tillika åt rådet att verkställa utredning rörande frågan, huruvida och på vad sätt den tekniskt-profylaktiska verksamhet, som hittills ombesörjts av bränslekommissionens gengasbyrå, borde samordnas med den medicinska forskningsverksamheten på området, samt att till Kungl. Maj:t inkomma med det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Framställning den 28 oktober 1944 och däröver angivna yttranden.

Med promemoria den 28 oktober 1944 har medicinalstyrelsen överlämnat en av *statens gengasforskningsråd* utarbetad plan för gengasforskningsverk-

samhetens fortsatta bedrivande, innefattande jämväl framställning om medel för såväl återstoden av innevarande budgetår som nästa budgetår.

Rådet framhåller till en början, att tillräckligt material ännu icke föreläge för ett bedömande av frågan, i vad mån de olika sjukvårdsområdenas huvudmän komme att medverka till upprättande av undersöknings- och behandlingsstationer i landet. Det kunde för närvarande icke heller förutses, i vilken omfattning gengasförgiftning kunde beräknas förekomma under nästa budgetår. Rådet begränsade sig därför tills vidare till att framlägga en plan för fortsatt forskningsverksamhet inom den centraliserade form, i vilken verksamheten hittills bedrivits.

Rådet anser den angelägnaste uppgiften vara att utreda vissa spörsmål, som sammanhånga med gengasförgiftningens, speciellt den kroniska gengasförgiftningens diagnos och prognos. De undersökningar, som hittills företagits, syntes giva vid handen, att en under längre tid fortsatt exposition för koloxid i vissa fall framkallade dels en ökad känslighet för gasen dels vissa förändringar i och symtom från centrala nervsystemet. Dessa undersökningar erfordrade komplettering såtillvida, att det borde utredas i vad mån en konstaterad större känslighet kunde vara en understundom normal företeelse. Det vore också av vikt att utröna, huruvida och i vilken utsträckning iakttagna centralnervösa symtom kunna observeras även såsom följder av akuta infektioner, alkoholkonsumtion, nervös överkänslighet o. s. v.

I detta syfte anser rådet lämpligt, att en jämförande undersökning verkställas rörande de symtom på syrebrist, som uppkomma å ena sidan till följd av koloxidpåverkan och å andra sidan såsom ett resultat av samtidig inverkan av koloxid och av andra skadliga moment t. ex. alkohelpåverkan. Kostnaderna för denna undersökning, som borde igångsättas snarast möjligt, uppskattas till 200 kronor under var och en av fyra månader i arvode till den person, som avses utföra arbetet, samt 15 kronor i arvode till var och en av fyrtio personer, som finnas villiga fungera som försökspersoner, eller sammalat 1 400 kronor. Likaledes förordas, att en undersökning rörande förekomst av centralnervösa symtom hos personer, vilka icke varit utsatta för koloxidpåverkan, snarast möjligt igångsättes. Kostnaden härför beräknas utgöra 200 kronor i arvode under var och en av sex månader samt 1 300 kronor för konstruktion av speciell materiel eller inalles 2 500 kronor. Vidare anses kompletterande undersökningar böra företagas rörande koloxidhalten i blodet hos gengasarbetare. Dessa undersökningar hava hittills icke kunnat utföras i lämplig utsträckning på grund av svårigheten att erhålla tillräckligt många blodprov från en och samma person eller från ett större antal arbetare på en och samma arbetsplats. Sedan denna svårighet numera blivit starkt reducerad genom konstruktion av viss apparat, föreslår rådet, att gengaskliniken medges rätt att snarast möjligt anställa en medicine kandidat under förslagsvis tre månader med uppgift att verkställa en serie undersökningar av detta slag i garage och på andra arbetsställen, där risk för gengasförgiftning föreligger. Kostnaden för dessa undersökningar uppskattar rådet till 400 kronor i arvode under var och en av tre månader samt 800 kronor för transporter av

materiel till de olika arbetsplatserna eller sammanlagt 2 000 kronor. För samtliga nu berörda undersökningar skulle alltså erfordras ett belopp av (1 400 + 2 500 + 2 000) 5 900 kronor.

Rådet övergår härefter till att beröra vissa frågor rörande förstärkning av personalen vid gengaskliniken å Sabbatsbergs sjukhus i Stockholm. Klinikens personal utgöres för närvarande av en överläkare, fyra underläkare, ett tekniskt biträde, ett skrivbiträde, en sköterska och ett sköterskebiträde. För vissa speciella undersökningar anlitas dessutom två vid öronkliniken å samma sjukhus anställda läkare. Statsbidrag utgår med sammanlagt 15 600 kronor till två av de heltidsanställda underläkarna samt 6 600 kronor till det tekniska biträdet och skrivbiträdet. Dessutom har beräknats ett belopp av 7 800 kronor för övriga utgifter vid kliniken, närmast avsett för anlitande av speciell sakkunskap utom kliniken samt till förstärkning av sjukhusets kamerala personal. Det sammanlagda statsbidraget utgör sålunda för närvarande 30 000 kronor.

Rådet framhåller, att antalet besök vid kliniken under senare tid ökat till omkring 250 per vecka, vilket medfört, att kliniken icke utan personalförstärkning kunde motsvara de krav, som ställdes på densamma. Väntetiden för de besökande uppginge för det dåvarande i allmänhet till tre veckor och i vissa fall, som jämväl krävde undersökning å öronkliniken, till nio veckor. Vid kliniken borde därför från och med den 1 november 1944 nyanställas en underläkare, ett tekniskt biträde och ett skrivbiträde. Statsbidrag till dessa befattningshavares avlöning borde utgå med respektive 8 400, 3 800 och 3 300 kronor för år eller tillhopa 15 500 kronor för helt år. Staten skulle på detta sätt bidra till hela avlöningen av tre underläkare, medan Stockholms stad skulle bestrida avlöningen för de återstående två underläkarna (jämfte överläkaren), vilket rådet funne rimligt med hänsyn till att klientelet till större delen vore hemmahörande i Stockholm. Härjämte borde staten lämna visst bidrag till avlöning av nyssnämnda två läkare vid öronkliniken. Då dessa allenast ägnade halva tjänstgöringstiden åt ifrågavarande undersökningar, kunde bidraget för dessa begränsas till halva avlöningen eller tillhopa 7 200 kronor per år. Detta belopp borde beräknas från och med den 1 juli 1944.

Rådet upplyser tillika, att Stockholms stad ställt ytterligare utrymme till klinikens förfogande, i det att kliniken fått övertaga jämväl rummen i våningen under de nuvarande lokalerna. Rådet räknade med att staden tillhandahölle sängar och sängutrustning för dessa lokaler. För anskaffande av övrig inredning och viss undersökningsmateriel erfordrades ett belopp av 6 000 kronor, vilket borde bestridas av staten och ställas till förfogande under innevarande budgetår.

Det ökade bidragsbehovet för gengasklinikens del beräknas i enlighet härmed till (10 400 + 7 200 + 6 000) 23 600 kronor för innevarande budgetår samt (15 500 + 7 200) 22 700 kronor för nästa budgetår.

Rådet upptager vidare till behandling frågan, huruvida den tekniskt profylaktiska verksamheten, som hittills ombesörjts av bränslekommissionens gengasbyrå, bör inordnas under rådet och medicinalstyrelsen. I denna del anför rådet i huvudsak följande.

Gengasbyråns ärenden kunde i stort sett hänföras till tre grupper, nämligen

1) bekämpande av brand- och förgiftningsolyckor, som sammanhånga med gengasdrift,

2) kontroll av apparatur för gengasdrift, samt

3) informationstjänst på grundval av erfarenheter, som samlats vid handläggning av nämnda ärendegrupper.

Byråns verksamhet för bekämpande av med gengasdrift sammanhängande förgiftningsolyckor omfattade i huvudsak två slag av arbetsuppgifter, i det att byrån dels genom remisser till lokala polismyndigheter eller statspolisen medverkade till att konstaterade eller misstänkta förgiftningsfall, varom rapporter inkommit från statens institut för folkhälsan, gengaskliniken eller andra sjukvårdsinrättningar, bleve föremål för utredning, dels på begäran av myndigheter, även andra än polismyndigheter, verkställde prov för påvisande av koloxidförekomst, företrädesvis i Stockholm. För dessa uppgifter disponerade byrån tre tekniskt utbildade personer samt en sekreterares och ett skrivbiträdes halva tjänstgöringstid, varjämte arbetet leddes och övervakades av chefen för gengasbyrån, tillika ledamot av gengasforskningsrådet.

Byråns handläggning av förgiftningsärendena lede enligt bränslekommissionens egen uppfattning i sina nuvarande former av en betänklig ofullständighet såtillvida, att misstänka förgiftningsfall och verkställda blodprovsundersökningar icke alltid rapporterades till byrån. Rådet ansåge, att genom medicinalstyrelsens medverkan en effektivare sådan rapportering skulle kunna genomföras. För en överflyttning till medicinalstyrelsen av byråns profylaktiska verksamhet talade även den minskning av byråns rent tekniska verksamhet, som uppkommit. En sådan överflyttning borde därför komma till stånd samt äga rum vid den tidpunkt, som bränslekommissionen kunde finna lämplig med hänsyn till en väntad fortsatt minskning av byråns övriga arbetsuppgifter.

Då rådet erfarit, att bränslekommissionen icke påkallat medel för den tekniskt-profylaktiska verksamheten under nästa budgetår, upptog rådet i detta sammanhang kostnaderna för nämnda verksamhet. Avlöningarna uppginge för närvarande till sammanlagt 23 700 kronor. Till omkostnader för koloxidindikatorer borde beräknas ett belopp av 2 000 kronor och till expenser ett lika stort belopp. Kostnaden för verksamhetens fortsättande i nuvarande omfattning kunde således beräknas till $(23\,700 + 2\,000 + 2\,000)$ 27 700 kronor.

Emellertid anser rådet en viss utvidgning av ifrågavarande verksamhet önskvärd. Rådet yttrar härutinnan bland annat:

En person borde nyanställas med uppgift att i samråd med yrkesinspektionens chefsmyndighet lämna direkta anvisningar i de fall, då vid undersökningar genom byråns försorg läckor eller andra fel på gengasaggregat konstaterats, samt att utföra visst statistiskt arbete. Avlöningen till denna befattningshavare borde utgå med 7 200 kronor för år. Vidare borde en tjänsteman anställas för att i samarbete med yrkesinspektionens chefsmyndighet upprätthålla en ständig kontakt via gengasbyrån mellan rådet och skyddsombuden på de olika arbetsplatserna, närmast i syfte att sprida ökad kunskap om gällande skyddsföreskrifter. Åtskilliga koloxidförgiftningar på arbetsplatser förorsakades nämligen av att givna skyddsföreskrifter icke iakttoges. Tjänstemannen borde anställas på halvtid mot ett arvode av 3 600 kronor för år. Till rese- och traktamentskostnader åt dessa båda befattningshavare borde beräknas ett belopp av 2 000 kronor för år. Båda befattningshavarna

erfordrades från och med den 1 november 1944. Sammanlagda kostnaden för den sålunda föreslagna utvidgningen av verksamheten kunde i enlighet härmed beräknas till $(4\,800 + 2\,400 + 1\,300)$ 8 500 kronor för innevarande budgetår samt $(7\,200 + 3\,600 + 2\,000)$ 12 800 kronor för nästa budgetår.

I anslutning härtill har rådet för den tekniskt-profylaktiska verksamheten påkallat ett belopp av 8 500 kronor under innevarande budgetår samt ett belopp av $(27\,700 + 12\,800)$ 40 500 kronor under nästa budgetår.

Under hänvisning till att det ännu icke kunde bedömas, i vilken utsträckning undersöknings- och behandlingsstationer för gengasskadade kunde komma till stånd, har rådet vidare ansett, att för statens kostnader för driften av dessa stationer borde för nästa budgetår avses ett lika stort belopp, som ursprungligen beräknats för ändamålet, eller 250 000 kronor. För särskild utbildningskurs för läkare vid dessa stationer räknar rådet likaledes med oförändrat belopp eller 8 500 kronor. Slutligen har rådet upptagit ett belopp av 5 000 kronor för ersättning till rådets ledamöter, inklusive förekommande reseersättningar.

I enlighet härmed har rådet hemställt, att till förfogande för hithörande ändamål måtte ställas *dels* ett belopp av $(5\,900 + 23\,600 + 8\,500)$ 38 000 kronor för innevarande budgetår, *dels ock* ett belopp av $(30\,000 + 22\,700 + 40\,500 + 250\,000 + 8\,500 + 5\,000)$ 356 700 kronor för nästa budgetår.

Vid rådets framställning var fogat ett skriftligt yttrande av byrådirektören *Pelow*, med vilken förste byråingenjören *Hising* förenat sig. Däri anföres bland annat följande.

Koloxidförgiftning sammanhänge icke endast med gengasdrift av motorfordon utan hade sedan lång tid förekommit vid särskilt en del industriella anläggningar, såsom järnverk, hyttor m. m. Förgiftningsfaran hade dock först i samband med gengasdriftens efter kriget ökade omfattning vunnit allmänt beaktande. Yrkesinspektionen hade emellertid sedan många år haft sin uppmärksamhet riktad på denna fara och lämnat anvisningar om förebyggande åtgärder vid de arbetsplatser, där förgiftningsrisk förelåg. Den nuvarande, omfattande användningen av gengas hade nödvändiggjort en avsevärt skärpt tillsyn över de arbetsställen, där gengas användes, samt föranlett yrkesinspektionens chefsmyndighet att utfärda särskilda anvisningar till skydd mot yrkesfara vid sådana arbetsplatser. Inspektionen hade icke blott att granska och godkänna färdigställda gengasanläggningar samt utöva tillsyn över efterlevnaden av utfärdade anvisningar och gällande författningar rörande skyddsåtgärder vid gengasens användning. En avsevärd del av hithörande arbete utgjordes av en rent konsulterande verksamhet, bestående i meddelande av råd och anvisningar om anläggningarnas utförande med hänsyn till föreliggande förgiftningsrisk. Då det sålunda ålåg vederbörande yrkesinspektör att avgöra de tekniskt-profylaktiska åtgärderna å de arbetsställen, å vilka lagen om arbetarskydd vore tillämplig, vore det olämpligt, att från gengasbyråns sida lämnades direkta anvisningar till arbetsgivare eller arbetare vid sådana arbetsställen. I den mån så skedde, skulle detta komma att medföra dubbelbesök vid arbetsställena i ett och samma syfte samt meddelande av anvisningar eller föreskrifter från två håll. Det borde beaktas, att yrkesinspektörerna enligt lag hade att bära ansvaret för erforderligt skydd å ifrågavarande arbetsplatser. Det vore för den skull varken riktigt eller lämpligt, att gengasbyrån befattade sig med arbetarskyddsfrågor, som det tillkomme yrkesinspektionen att handhava.

Lämpligheten av att genom en vid gengasbyrån anställd tjänsteman uppehålla kontakt med skyddsombuden på de olika arbetsplatserna kunde även ifrågasättas. Skyddsombuden hade tillkommit för att i skyddsverksamheten befordra samarbete mellan arbetsgivare och arbetare. Detta samarbete kunde allvarligt äventyras, om man från en institution utom arbetsstället ensidigt anlätade skyddsombuden i viss skyddsverksamhet.

Tillsynen över här ifrågavarande arbetsområde hade hittills icke kunnat utövas i den omfattning, som yrkesinspektionen ansett vara av behovet påkallad. Inspektionen förfogade nämligen icke över tillräcklig personal samt saknade även erforderliga tekniska instrument, främst koloxidmätare och vindmätare. Det vore av synnerligen stor betydelse, att såväl personal som instrumentbehovet snarast tillgodosåges. Den av gengasforskningsrådet föreslagna förstärkningen av gengasbyråns personal skulle, ehuru den icke vore tillräcklig för inspektionens behov, bliva till väsentligt större gagn, om den tillfördes inspektionen.

Medicinalstyrelsen framhåller för egen del, att, så länge våra kunskaper i fråga om gengasförgiftningarna äro i viktiga avseenden ofullständiga, det måste vara angeläget att forskningsverksamheten bibehåller en starkt centraliserad form. Styrelsen tillstyrker därför den föreslagna förstärkningen av såväl gengaskliniken i Stockholm som bränslekommissionens gengasbyrå. Styrelsen utgår från att den utvidgade tekniskt-profylaktiska verksamheten icke skall i något avseende äventyra samarbetet mellan arbetsgivare och arbetare i skyddsfrågor samt att verksamheten, såsom rådet redan framhållit, skall bedrivas i samråd med yrkesinspektionens chefsmyndighet. Styrelsen uttalar sig likaledes för ett överflyttande till gengasforskningsrådet och medicinalstyrelsen av den tekniskt-profylaktiska verksamheten men anser, att ett sådant överflyttande icke bör komma till stånd före utgången av nästa budgetår. Det syntes nämligen styrelsen lämpligt dels att gengasbyrån före överflyttningen hunne få någon erfarenhet av den utvidgade verksamheten, dels ock att större möjlighet att bedöma den erforderliga omfattningen av byråns verksamhet under efterkrigstiden föreläge. Härtill komme lokalsvårigheter för medicinalstyrelsens del. För gengasbyråns verksamhet erforderliga medel borde därför tills vidare ställas till bränslekommissionens förfogande.

I fråga om de lokala undersöknings- och behandlingsstationerna upplyser styrelsen, att av dittills från landsting och städer utom landsting lämnade uppgifter framginge, att dylika undersöknings- och behandlingsstationer under budgetåret 1945/46 kunde beräknas komma till stånd i ett ganska begränsat antal sjukvårdsområden. Enär svar hittills ingått från endast en mindre del av huvudmännen, ansåge sig emellertid icke heller medicinalstyrelsen för det närvarande kunna taga slutgiltig ståndpunkt till frågan om de kostnader, som bleve erforderliga för denna del av verksamheten. Styrelsen föreslog för den skull, att statens kostnader för undersöknings- och behandlingsstationer för nästa budgetår beräknades till samma belopp, vartill de årliga kostnaderna ursprungligen beräknats, eller 250 000 kronor. Styrelsen har även biträtt rådets framställning i övrigt.

I enlighet med det anförda har medicinalstyrelsen hemställt, att till ifrågasvarande verksamhet måtte anvisas

dels för innevarande budgetår ett belopp av 38 000 kronor, varav 8 500 kronor borde ställas till bränslekommissionens förfogande för bestridande av kostnaderna för gengasbyråns verksamhet,

dels ock för nästa budgetår ett belopp av 356 700 kronor, varav 40 500 kronor borde ställas till bränslekommissionens förfogande för nyssnämnda ändamål.

Över föreliggande framställning hava utlåtanden avgivits av riksförsäkringsanstalten och statskontoret.

Riksförsäkringsanstalten har gentemot förslaget om utvidgning av gengasbyråns verksamhet framhållit, att den verksamhet å arbetsplatser, som utövades på grund av arbetarskyddslagen och därmed sammanhängande författningar fölle under yrkesinspektionens ämbetsuppgift och enligt anstaltens mening liksom hittills borde bedrivas under denna myndighets uteslutande ansvar. Det kunde icke anses tillrådligt, att representanter för ett annat statligt organ skulle uppträda på arbetsplatserna och meddela föreskrifter eller anvisningar i vissa hänseenden till förebyggande av yrkesfara, enär detta skulle menligt inverka på yrkesinspektionens verksamhet. Ävenså måste det antagas komma att verka allvarligt störande på samarbetet mellan arbetsgivare och arbetare och mellan dessa parter och yrkesinspektionen, om gengasbyrån ensidigt skulle söka förbindelse med skyddsombuden. Med hänsyn till vad nu anförts ansåge sig anstalten icke kunna tillstyrka beviljande av anslag till en dylik särskild inspektionsverksamhet på arbetsplatserna från gengasbyråns sida. I stället ville anstalten framhålla angelägenheten av att yrkesinspektionen erhöles nödig förstärkning av arbetskrafterna för att på ett tillfredsställande sätt kunna lösa sina arbetsuppgifter bland annat till förebyggande av förgiftningsriskerna vid gengasdrift.

Statskontoret betonar, att enligt ämbetsverkets mening borde statens medverkan till gengasförgiftningens bekämpande begränsas till forskningsuppgifter, under det att behandlingen och vården av de gengasförgiftade borde åligga huvudmännen för den slutna kroppssjukvården, d. v. s. landstingen och de i landsting icke deltagande städerna. I enlighet härmed tillstyrker ämbetsverket anvisande av 5 900 kronor för speciella forskningsuppgifter men avstyrker framställningen, i vad den avser bidrag till ökat antal läkare och biträden vid gengaskliniken i Stockholm.

Statskontoret framhåller vidare, att frågan huruvida den tekniskt-profylaktiska verksamheten, som hittills ombesörjts av bränslekommissionens gengasbyrå, borde samordnas med den medicinska forskningsverksamheten å ifrågasvarande område eller eventuellt anknytas till yrkesinspektionen, undandroge sig i stort sett statskontorets bedömande. Oavsett hur detta organisationsspörsmål löstes, borde emellertid enligt ämbetsverkets mening personalen å gengasbyrån icke utökas. Då såsom gengasforskningsrådet anfört byråns arbetsuppgifter för andra ändamål än förgiftningsfrågor numera er-

hållit en minskad omfattning, borde den arbetskraft, som sålunda frigjorts, kunna disponeras för intensifierad verksamhet för gengasförgiftningsfarans bekämpande. Anslaget för gengasbyrån borde således bibehållas vid oförändrat belopp eller 27 700 kronor.

Beträffande anslagsframställningen i övrigt framhåller statskontoret, att ett så högt belopp som det av gengasforskningsrådet för undersöknings- och behandlingsstationerna för gengasskadade beräknade, eller 250 000 kronor, näppeligen torde vara erforderligt. Av dittills föreliggande uppgifter att döma syntes man lämpligen kunna utgå från att behandlings- och undersökningsstationer under nästkommande budgetår skulle komma till stånd vid sex lasarett eller därmed jämförliga sjukvårdsinrättningar. Statsbidrag till sex läkares avlöning, inklusive rörligt tillägg, utgjorde enligt ramavtalet cirka 43 000 kronor. Därest ett belopp av 7 000 kronor antoges åtgå till dessa läkares rese- och traktamentskostnader, skulle således för ifrågavarande stationer sammanlagt erfordras i runt tal 50 000 kronor.

Mot de beräknade beloppen för utbildningskursen för blivande gengasläkare samt för rese- och traktamentsersättningar till rådets ledamöter har statskontoret intet att erinra.

I enlighet härmed har statskontoret beräknat det för ifrågavarande ändamål för nästa budgetår erforderliga anslaget till (30 000 + 27 700 + 50 000 + 8 500 + 5 000) 121 200 kronor.

Framställning den 19 december 1944 och däröver avgivna yttranden.

Med skrivelse den 19 december 1944 har medicinalstyrelsen överlämnat en av *statens gengasforskningsråd* den 15 i samma månad gjord framställning om ytterligare medel till gengasforskningsverksamheten. Framställningen avser *dels* en komplettering av den nuvarande Sabbatsbergskliniken med expertis för neurologisk-psykiatriska undersökningar, *dels ock* en utvidgning av undersöknings- och behandlingsmöjligheterna för gengasskadade i Stockholm.

I det förra avseendet yttrar rådet följande.

Erfarenheten har givit vid handen, att utredningen av misstänkta gengasskador på gengaskliniken i Stockholm i många fall nödvändiggör anlitande av neurologisk-psykiatrisk expertis. Undersökningar av detta slag ha i form av konsultationer företagits under de senaste åren och på sista tiden erhållit ökad omfattning. Utgifterna härför ha bestritts från anslaget till övriga utgifter för gengaskliniken. Rådet hade tänkt sig att en neurolog-psykiater med överläkarkompetens borde heltidsanställas för ändamålet. Vid under hand gjorda förfrågningar har det visat sig, att det är osäkert, om man för ett dylikt, sannolikt relativt kortvarigt förordnande, kan helt och hållet förfoga över en sådan specialist. Rådet vill därför föreslå, att framställning göres om ett anslag att användas antingen för anställande av en neurolog-psykiater eller för konsulterande av en sådan. Därest anslaget beräknas till 15 000 kronor årligen och för tiden från och med den 1 december 1944, bleve kostnaden för innevarande budgetår 8 750 kronor och för budgetåret 1945/46 15 000 kronor.

För utförande av miljöundersökningar och experimentalpsykologiska funktionsprov är neurologen-psykiatern i behov av biträde av en deltidсанställd, kvinnlig social kurator. Framställning om anslag för anställande av en dylik synes sålunda jämväl böra göras. Om kostnaden beräknas till 2 400 kronor årligen från och med den 1 februari 1944, komme anslagsbehovet under innevarande budgetår att bli 1 000 kronor och för budgetåret 1945/46 2 400 kronor.

Rörande behovet av ökade undersöknings- och behandlingsmöjligheter i Stockholm anför rådet i huvudsak följande.

Såsom rådet i sin tidigare skrivelse framhållit, har den stora tillströmningen av vårdsökande å gengaskliniken medfört en eftersläpning, som vid dåvarande tidpunkt utgjorde tre veckor. Denna eftersläpning har sedermera vuxit och utgör för närvarande icke mindre än sex veckor, vilket alltså utgör den tid, som flertalet vårdsökande måste vänta, innan de kunna undersökas. Förhållandet, som allvarligt äventyrar en rätttidig undersökning och behandling av gengassjuka och som givetvis även framkallat starkt missnöje bland dessa, sammanhänger dels med en ökning av antalet vårdsökande, dels med en ständig utvidgning av klinikens indirekta arbetsuppgifter, såsom telefonkonsultationer, utskrift av rapporter och yttranden till olika myndigheter m. m. Därjämte har rådet, varom medicinalstyrelsen i annat sammanhang underrättats, funnit lämpligt förorda, att gengassjuka med lågradig symtom i regel sjukskrivas för kortare tid än vad som nu är fallet. Det härigenom ökade antalet återbesök på kliniken kommer givetvis att ytterligare öka arbetsbördan därstädes. Med anledning härav torde anställandet av den förut begärda femte underläkaren icke innebära någon avlastning av den arbetsbörda, som förelåg vid tidpunkten för framställningens avgivande.

Principiellt torde det möjligen kunna sägas, att det här gäller en fråga, som det närmast ankommer på den lokala sjukvårdsmyndigheten att lösa. Bortsett från den omständigheten, att kliniken icke blott besökes av i Stockholm bosatta personer utan även av ett icke obetydligt antal i andra delar av landet hemmahörande, vill rådet erinra om att åtskilliga omständigheter tala för att forskningsverksamheten tills vidare erhåller en tämligen starkt centraliserad form. Icke minst den omständigheten att den kroniska formen av gengasförgiftning fortfarande är en tämligen outredd företeelse, om vars karaktär skarpa meningsbrytningar uppkommit, utgör ett argument härför. Ett stort antal landsting hava under hänvisning till frågans oklara läge tills vidare avböjt begära statsbidrag för anställande av särskild läkare för undersökning och behandling av gengasskadade. Med hänsyn härtill vill rådet bestämt hävda, att en centraliserad forskningsverksamhet under något år framåt måste anses vara en uppgift, som det ankommer på staten att lösa. Statens gengasforskningsråd kan icke heller anses hava något existensberättigande, därest icke förutsättningar skapas för utredande av de rådet enligt dess instruktion tillkommande arbetsuppgifterna.

Beträffande tillgodoseendet av nu berörda behov av ökade undersöknings- och behandlingsmöjligheter har rådet övervägt å ena sidan inrättande av ytterligare en gengasklinik i Stockholm och å andra sidan en utvidgning av gengaskliniken å Sabbatsbergs sjukhus. I båda fallen förutsattes den utvidgade verksamheten icke fortgå längre än till den 1 januari 1946, då gengasförgiftningsfrekvensen antages hava avsevärt nedgått. Om de skilda alternativen yttrar rådet bland annat följande.

Enligt uppgift, som under hand erhållits av sjukhusdirektören i Stockholm, skulle för ändamålet kunna disponeras en S:t Görans sjukhus tillhörig, mindre byggnad, innehållande två större sjuksalar, dagrum, tekök m. m. under förutsättning att de patienter, som för närvarande vårdas därstädes, kunna överföras till Söderby sjukhus. Detta sammanhänger i sin tur med möjligheten att för detta ändamål kunna anskaffa ny personal, enär den nuvarande icke velat finna sig i en förflyttning av arbetsplatsen till Söderby. En ytterligare förutsättning vore, att samtliga med inredning och eventuella omändringar av byggnaden ävensom med anställande av personal därstädes förenade kostnader bestredes med statsmedel och att staden även erhöle gottgörelse för hyran, enär staden ansåge sig ha fullgjort sina skyldigheter med avseende å vården av gengassjuka med de relativt betydande kostnader, som varit förenade med inrättandet av och stadens andel i driften av kliniken å Sabbatsbergs sjukhus.

Besöksfrekvensen å kliniken vid Sabbatsbergs sjukhus utgör enligt senaste statistik cirka 1 080 besök i månaden, varav cirka 17 % utgöras av förstagångsbesök och resten av återbesök. På grund av undersökningens omfattande natur sysselsätter ett förstagångsbesök en läkare i genomsnitt en timme och ett återbesök en halv timme. Statistiken visar vidare, att Sabbatsbergskliniken endast förmår omhändertaga ett antal förstagångsbesökare, som motsvarar 63 % av dem som dagligen för första gången söka vård å kliniken. Härav kan dragas den slutsatsen, att den nya kliniken eller utvidgningen av den gamla bör givas en kapacitet, som motsvarar minst 50 % av den nuvarandes.

Kostnaderna för en ny klinik torde approximativt kunna beräknas sålunda:

omändringar av byggnaden (engångskostnad)	kronor	10 000	
inredning och undersökningsmateriel (engångskostnad)	»	18 000	28 000
hyra (inklusive värme och lyse)	»	6 000	
diverse omkostnader	»	5 500	11 500
en överläkare (heltidstjänst)	»	15 000	
en underläkare	»	8 400	
en underläkare	»	7 200	
en halvtidsanställd otoneurolog	»	6 000	
psykiatriska konsultationer	»	7 500	
en psykiatrisk kurator (halvtidsanställd)	»	2 400	
en social kurator (heltidsanställd)	»	7 200	
ett tekniskt biträde	»	3 300	
ett skrivbiträde	»	3 300	
en sköterska	»	4 800	
ett sköterskebiträde	»	3 000	68 100

Personalkostnaderna äro beräknade för helt år. Under förutsättning att verksamheten igångsättes den 1 februari 1945 och avvecklas den 1 januari 1946 ävensom att samtliga engångskostnader belasta innevarande budgetår bleve kostnaderna för innevarande budgetår cirka 61 200 kronor, varav engångskostnader 28 000 kronor, samt för budgetåret 1945/46 39 800 kronor.

Rådet har tänkt sig att, därest den nya kliniken skulle komma till stånd, de vårdsökande skulle mottagas på en gemensam central, från vilken varannan sökande skulle hänvisas till den nuvarande gengaskliniken och varannan till den nya kliniken.

Då det emellertid är osäkert, huruvida ifrågavarande nya klinik å S:t Görans sjukhus kan komma till stånd, har rådet övervägt ett alternativ, utgörande en sämre men framkomlig lösning av frågan och innebärande en utvidgning av den nuvarande kliniken å Sabbatsbergs sjukhus. Möjligheten att erhålla nya

lokaler å Sabbatsbergs sjukhus är visserligen mycket begränsad. Ett eller ett par utrymmen i källarvåningen till den byggnad, där gengaskliniken är inrymd, torde emellertid kunna få disponeras för ändamålet och sannolikt utan erläggande av hyra. Därjämte torde man kunna ordna skiftarbete för personalen å kliniken, varigenom den effektiva arbetsdagen förlänges. Följande utgifter torde böra beräknas för ifrågavarande alternativ:

undersökningsmateriel (engångsutgift)	kronor	4 000
diverse omkostnader	»	4 000
en biträdande överläkare	kronor	12 000
en underläkare	»	8 400
en underläkare	»	7 200
ett tekniskt biträde	»	3 300
ett skrivbiträde	»	3 300
		» 34 200

Kostnaderna bleve för innevarande budgetår cirka 19 900 kronor, varav engångskostnader 4 000 kronor, samt för budgetåret 1945/46 19 100 kronor.

Rådet tillägger, att, då särskilda läkare för undersökning och behandling av gengasskadade synes bliva anställda inom allenast fyra landstingsområden under innevarande budgetår, en betydande del av det av riksdagen beviljade anslaget till åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift icke kommer att disponeras för avsett ändamål.

Under hänvisning till det anförda hemställer rådet,

dels att för utförande av neurologisk-psykiatriska undersökningar vid Sabbatsbergskliniken äskas ett förslagsanslag av 9 750 kronor för innevarande budgetår och 17 400 kronor för budgetåret 1945/46,

dels ock att för utökning av den kliniska undersökningen och behandlingen av gengasskadade under tiden 1 februari—31 december 1945 äskas ett förslagsanslag av 61 200 kronor för innevarande budgetår och 39 800 kronor för budgetåret 1945/46.

Medicinalstyrelsen har för egen del tillstyrkt gengasforskningsrådets framställning om medel till utförande av neurologisk-psykiatriska undersökningar vid Sabbatsbergskliniken. Därvid har styrelsen upplyst, att arvodet till den sociala kuratorn för denna verksamhet måste beräknas efter ett belopp av 3 200 kronor per år i stället för av rådet angivna 2 400 kronor, varför kostnaderna för ifrågavarande undersökningar borde beräknas till 10 083 kronor under innevarande budgetår och till 18 200 kronor för nästa budgetår.

Rörande frågan om ordnandet av utvidgade undersöknings- och behandlingsmöjligheter i Stockholm vitsordar styrelsen behovet därav samt anför i övrigt följande.

Det är här fråga om en försöksverksamhet av vetenskaplig karaktär med för staten mycket vittgående konsekvenser. Oklarhet om hur gengasfallen rätteligen böra behandlas skapar å ena sidan risk för utbetalande i onödan av mycket stora belopp, å andra sidan lätt — vid mera restriktiv bedömning — allmän olust. Det gäller här dels att genom en förhållandevis kort försöksverksamhet åstadkomma rättvisa och för alla parter godtagbara normer beträffande samhällets skyldigheter gentemot dem, som drabbats av en många gånger allvarlig yrkessjukdom, dels ock att med ledning av de vunna undersökningsresultaten ytterligare effektivisera och utbygga de skyddsåtgärder

mot koloxidförgiftning genom gengasdrift, som av yrkesinspektionen och andra samhällets organ böra tillämpas. Dessutom bör framhållas, att en stor del av de vid gengaskliniken i Stockholm omhändertagna vårdsökandena är från annan ort än Stockholms stad. Den tveksamhet i fråga om anställande med statsbidrag av gengasläkare vid landsortens sjukhus, som kommit till synes, torde till en väsentlig del bero på att vederbörande avvakta resultaten av det utvidgade normskapande undersöknings- och forskningsarbetet vid centralanstalten i Stockholm. Medicinalstyrelsen får därför tillstyrka, att erforderlig utvidgning av verksamheten i Stockholm bekostas av statsmedel.

I valet mellan de av gengasforskningsrådet framförda tvenne alternativen, avseende det ena ett iordningställande och ianspråktagande av vissa lokaler å S:t Görans sjukhus, det andra utnyttjande av vissa källarutrymmen inom Sabbatsbergs sjukhus, vill medicinalstyrelsen förorda det förstnämnda alternativet, framförallt med hänsyn därtill att Sabbatsbergs-alternativet icke bereder erforderligt utrymme för det neurologisk-psykiatriska arbetet. Dessutom skulle S:t Görans-alternativet medföra den fördelen att genom hänvisning av varannan sökande till den ena och varannan sökande till den andra kliniken tvenne undersökningsserier skulle erhållas. Jämförelsen mellan de båda seriernas resultat kan förväntas giva värdefulla rön till belysande av frågan, i vad mån olika undersökares i viss mån subjektiva inställning kan påverka fallens slutliga bedömning.

Kostnaden för den nya gengaskliniken uppskattar styrelsen till 61 533 kronor för innevarande budgetår och 40 200 kronor för nästa budgetår. Skillnaden mellan dessa belopp och de av gengasforskningsrådet för samma ändamål beräknade föranledes av att arvodet för den psykiatriska kuratorn av gengasforskningsrådet upptagits till 2 400 kronor för år i stället för 3 200 kronor, vilket belopp medicinalstyrelsen anser böra utgå. Därigenom skulle arvodet till sagda kurator under fem månader av innevarande budgetår höjas med 333 kronor och under sex månader av budgetåret 1945/46 med 400 kronor.

Under återopande av det anförda hemställer medicinalstyrelsen, att — utöver vad som tidigare begärts — av anslaget till åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift måtte för innevarande budgetår få disponeras (10 083 + 61 533) 71 616 kronor samt att för motsvarande ändamål under nästa budgetår måtte äskas (18 200 + 40 200) 58 400 kronor.

Över denna framställning hava yttranden avgivits av Stockholms stads sjukhusdirektion, styrelsen för statens institut för folkhälsan, statskontoret samt direktionen för karolinska sjukhuset.

Stockholms stads sjukhusdirektion finner det angeläget, att utvidgade undersöknings- och behandlingsmöjligheter för gengasskadade i Stockholm snarast möjligt åvägabringas. En utvidgning av den nuvarande Sabbatsbergskliniken kan enligt direktionen icke genomföras på grund av lokalbrist. Däremot förklarar sig direktionen villig att upplåta den omnämnda paviljongen vid S:t Görans sjukhus mot en årlig hyra av 6 000 kronor, inklusive värme, lyse, vatten och underhåll av byggnaden samt på villkor, att kostnaderna för erforderliga ändrings- och förbättringsarbeten ävensom för anskaffning av inredning och instrument bestridas av staten. Förutsättning för upplåtelsen är emellertid, att andra vårdplatser kunna anskaffas för det 30-tal tuberkulospatienter, som för närvarande vårdas inom paviljongen. Åtgärder i sådant syfte äro föremål för undersökning, som dock ännu ej lett till re-

sultat. Direktionen kan följaktligen ej lämna definitivt medgivande till upplåtelsen, förrän utrymningsfrågan blivit löst.

Styrelsen för *statens institut för folkhälsan* yttrar:

En utvidgning av den kliniska forskningsverksamheten rörande s. k. kronisk gengasförgiftning synes styrelsen väl motiverad. Möjligheterna för gengasförgiftade att erhålla vård i Stockholm torde även böra förbättras, enär de nuvarande resurserna rent kvantitativt synas vara otillräckliga.

Vad beträffar det av medicinalstyrelsen framlagda förslaget vill styrelsen för sin del förorda, att den nya kliniken förläggas till annan anstalt än Sabbatsberg. Det synes styrelsen lämpligt, att, då forskningsverksamhet är en staten åvilande uppgift, den nya institutionen anknytes till av staten drivet kroppssjukhus, serafimerlasarettet eller karolinska sjukhuset. Till chef för kliniken torde en neurologiskt-psykiatriskt särskild förfaren läkare böra utses. Styrelsen tillstyrker vidare, att en neurolog-psykiater med överläkarkompetens anställas vid den nuvarande gengaskliniken.

Styrelsen tillåter sig i detta sammanhang erinra, att styrelsen vid tidigare tillfällen betonat vikten av att förebyggande åtgärder av teknisk art vidtagas för ernående av en minskning av antalet skadefall. Det är tydligt, att, om en effektiv profylax komme till stånd, den medicinska verksamheten på området åtminstone såvitt gäller sjukvården skulle kunna begränsas.

Statskontoret erinrar om att ämbetsverket i tidigare utlåtanden angående åtgärder för gengasförgiftningens bekämpande intagit den ståndpunkten, att statens medverkan borde begränsas till forskningsuppgifter, under det att behandlingen och vården av de gengasförgiftade borde åligga huvudmännen för den slutna kroppssjukvården. Så länge dylikt forskningsarbete bedreves, borde således enligt statskontorets mening staten påtaga sig därmed sammanhängande kostnader. Härefter fortsätter ämbetsverket:

Med hänsyn till de av medicinalstyrelsen framlagda förslagen om väsentligt ökat stöd från statens sida till den i Stockholm anordnade kliniska undersökningen och behandlingen av gengasskadade måste statskontoret finna det önskvärt, att en bättre åtskillnad än som för närvarande är fallet kunde genomföras mellan den medicinska forskningsverksamheten och sjukvårdande uppgifter av kommunal karaktär. Ur denna synpunkt vore det angeläget, att den vetenskapliga forskningen ävensom sådan sjukvård, som är att anse såsom en nödvändig förutsättning för forskningens bedrivande, förlades till något statligt sjukhus — karolinska sjukhuset eller serafimerlasarettet — helst som därigenom komme att erhållas tillgång till konsulterande expertis inom olika fackområden. Härvid må särskilt framhållas, att vid serafimerlasarettet finnes neurologisk och vid karolinska sjukhuset psykiatrisk sakkunskap. Därest det ur forskningssynpunkt skulle anses erforderligt med två vid sidan av varandra verkande vetenskapliga institutioner, skulle den till gengaskliniken vid Sabbatsbergs sjukhus förlagda forskningsverksamheten tills vidare kunna bibehållas dock med den reducerade omfattning, som betingas av att ett nytt forskningsorgan inrättats.

I anslutning till vad sålunda anförts anser sig statskontoret icke kunna tillstyrka bifall till medicinalstyrelsens förslag, i vad de avse ökat statsanslag till Stockholms stad för åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift.

I anledning av vad vid remissbehandlingen sålunda framkommit har

direktionen för karolinska sjukhuset anmodats yttra sig. Direktionen har i utlåtande den 13 februari 1945 till en början anfört följande.

I avgivna yttranden hava styrelsen för statens institut för folkhälsan och statskontoret föreslagit, att av medicinalstyrelsen ifrågasatt utökad mottagning av gengasskadade skulle förläggas till karolinska sjukhuset eller Serafimerlasarettet. Dessa sjukhus äro avsedda för den medicinska undervisningen och forskningen. Ur undervisningssynpunkt synes ifrågavarande klientel vara utan större betydelse. Däremot kan detsamma ur forskningssynpunkt vara av visst intresse. Med hänsyn härtill anser sig direktionen icke böra ställa sig avvisande till nämnda förslag, under förutsättning att den behövliga utökningen av möjligheterna för de gengasskadades undersökning och behandling icke kan lämpligare tillgodoses på annat sätt.

I fråga om möjligheterna att vid karolinska sjukhuset anordna mottagning av gengasskadade har direktionen åberopat ett av överläkaren för sjukhusets medicinska klinik, professorn Nanna Svartz avgivet yttrande, varav framgår, att begränsade möjligheter härför föreligga. Professor Svartz yttrar bland annat:

Under den tid av dagen, då karolinska sjukhusets polikliniker vanligen hållas öppna, kunna lokaler icke ställas till förfogande för de undersökningar, varom här äro fråga. Ej heller finnes personal, som på ordinarie arbetstid kan åtaga sig detta arbete. En mottagning i begränsad utsträckning för gengasfall skulle däremot möjligen kunna anordnas på medicinska polikliniken efter den vanliga mottagningens slut och med annan personal än den vid polikliniken anställda. Verksamheten skulle i så fall lämpligen ordnas på följande sätt.

Mottagning skulle kunna äga rum på den medicinska poliklinikens lokaler vardagar mellan 17.30 och 19.30. Om dylik mottagning anordnas, bör fördelning av klientelet mellan de båda gengaspoliklinikerna ske från en central byrå. Endast personer, vilka hänvisas från denna byrå, böra emottagas för undersökning. Förslagsvis kunde var tredje sökande hänvisas till karolinska sjukhuset. Vid fördelningen av klientelet bör tillses, att samma person icke under samma tidsperiod söker på båda gengaspoliklinikerna. Om klinisk observation skulle visa sig önskvärd för mera komplicerade sjukdomsfall, skulle sex platser eventuellt kunna ställas till förfogande för detta ändamål på den medicinska kliniken.

Behovet av personal för verksamheten och kostnaderna för densamma uppskattar direktionen för helt år sålunda.

1 överläkare (arvode)	kronor 15 000
2 underläkare (Ex 22)	» 17 858
1 otoneurolog (konsult, arvode)	» 6 000
1 laborationssköterska (halvtidstjänst, Eo 7)	» 2 184
1 polikliniksköterska (halvtidstjänst, Eo 7)	» 2 184
1 social kurator (Eo 10)	» 5 062
1 socialassistent (arvode)	» 2 400
1 skrivbiträde (Ex 4)	» 3 775
1 städerska (U 1)	» 2 959

Summa kronor 57 422

För materiel och diverse övriga omkostnader för verksamheten beräknar direktionen ett belopp av förslagsvis 6 000 kronor.

Direktionen tillägger, att den med hänsyn till att den begränsade mottagningstiden för gengasskadade övervägt, huruvida halvtidsanställning kunde ifrågakomma beträffande större del av personalen än vad som framgår av sammanställningen. Då emellertid en sådan reduktion av arbetstiden skulle kunna äventyra effektiviteten av det utrednings- och forskningsarbete, som borde vara förenat med en verksamhet av ifrågavarande slag, hade direktionen icke velat förorda en sådan minskning av den föreslagna personalens arbetstid. Beträffande klienteletts fördelning mellan gengasklinikerna ansluter sig direktionen till professor Svartz' yttrande.

Departementschefen.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, föreligga till prövning två framställningar i ämnet, vilka till väsentliga delar komplettera varandra men i vissa delar beröra en och samma sida av verksamheten. Frånsett frågan om medelsanvisning till vissa speciella forskningsuppgifter av begränsad omfattning — vilka torde få anses falla inom ramen för det för innevarande budgetår anvisade anslaget — träda bland de spörsmål, som framlagts till bedömande i framställningarna särskilt följande i förgrunden, nämligen 1) frågan om anordnande i Stockholm av ytterligare undersöknings- och behandlingsmöjligheter för gengasskadade, 2) frågan om komplettering av den nuvarande sabbatsbergskliniken med särskild expertis och annan personal m. m. samt 3) frågan om organisationen av den tekniskt-profylaktiska verksamheten. Det synes mig lämpligt att taga ställning till dessa frågor i nu nämnd ordning och därefter övergå till behandling av framställningarna i övrigt.

Till stöd för en utökning av undersöknings- och behandlingsmöjligheterna i Stockholm har främst åberopats den ständigt stigande arbetsbördan för gengaskliniken vid Sabbatsbergs sjukhus. Denna har bland annat tagit sig uttryck däri, att den tid, som flertalet vårdsökande vid denna klinik fått vänta, innan undersökning av dem kunnat verkställas, i december 1944 stigit till sex veckor och i åtskilliga fall utgjort nio veckor. Därefter har, efter vad jag inhämtat, väntetiden stigit ytterligare. Någon väsentlig minskning av besöksfrekvensen torde icke vara att påräkna under innevarande kalenderår. Enligt ett nyligen gjort uttalande av chefen för bränslekommissionen torde man nämligen få räkna med att gengasdrift måste anlitas för vårt transportväsen i ungefär nuvarande omfattning under det närmaste året framåt, även om importen av flytande bränsle skulle komma igång. Ej heller lär någon nämnvärd avlastning av sabbatsbergskliniken vara att förvänta genom inrättande av lokala undersöknings- och behandlingsstationer i angränsande län. Det stora flertalet landsting synes tyvärr hava ställt sig tveksamt till inrättande av dylika stationer med hänsyn till det oklara läge, vari frågan om diagnosen och behandlingen av gengasskador befinner sig. Under sådana förhållanden anser jag mig icke kunna underlåta att nu påkalla medverkan från statens sida till anordnande i Stockholm av ytterligare undersöknings- och behandlingsmöjligheter för gengasskadade.

För tillgodoseende av nu ifrågavarande behov hava tre alternativa förslag framförts. Ett av dessa — utvidgning av den nuvarande kliniken vid Sabbatsbergs sjukhus — anser sjukhusdirektionen i Stockholm icke genomförbart på grund av lokalbrist och torde alltså redan från början böra avföras ur diskussionen. Det andra alternativet — anordnande av en provisorisk gengasklinik vid S:t Görans sjukhus — synes realiserbart under viss förutsättning. Enligt vad jag under hand inhämtat torde utsikterna för en lösning efter detta alternativ vara relativt goda men full klarhet på denna punkt föreligger ännu icke. Enklarest att genomföra och fördelaktigast ur kostnadssynpunkt synes det tredje alternativet ställa sig: anordnande av mottagning för gengasskadade vid karolinska sjukhusets medicinska klinik. Möjligheterna att undersöka och behandla gengasfall vid detta sjukhus uppgivas visserligen kvantitativt sett vara tämligen begränsade, men å andra sidan torde förutsättningarna för en ingående forskningsverksamhet på området där vara gynnsammare än annorstädes. Detta synes mig vara desto mera beaktansvärt som läkarvetenskapen på detta område befinner sig i utredningsstadiet och meningarna om sjukdomens karaktär och diagnostik äro mycket delade. Det lär icke vara uteslutet att viss utökning av mottagningstiden utöver den av direktionen för sjukhuset angivna (2 timmar per dag) kan ske, därest behov därav skulle yppa sig. Jag föreslår därför, att detta alternativ godtages. Fördelningen av klientelet mellan de båda klinikerna torde i huvudsak böra ske enligt de grunder, som direktionen förordat.

Den föreslagna personalorganisationen för gengasfallens undersökning och behandling vid karolinska sjukhuset överensstämmer i sina grunddrag med den för sabbatsbergskliniken avsedda. En viss begränsning av personalbehovet har dock kunnat ske, främst med hänsyn till den kortare mottagningstiden och vid sjukhuset tillgänglig psykiatrisk sakkunskap. Förslaget föranleder ingen annan erinran från min sida än att åtminstone en av de tre läkarna bör kunna tjänstgöra på halvtid till dess närmare erfarenhet om läkarbehovet vunnits och att, då här är fråga om en provisorisk anordning, samtlig personal torde böra anställas mot avlöning i form av arvode. De föreslagna lönebeloppen torde kunna i huvudsak godtagas med den jämkning, som kan påkallas med hänsyn till förkortning av arbetstiden. Eventuellt torde därjämte för vissa befattningshavare mindre jämkningar böra vidtagas till vinande av större överensstämmelse med arvoden vid sabbatsbergskliniken. Möjlighet torde vidare böra föreligga för Kungl. Maj:t att medgiva förstärkning av personalen, därest så skulle visa sig erforderligt.

Verksamheten torde icke kunna påbörjas före den 1 april 1945 och kan förväntas pågå omkring ett år. Från denna utgångspunkt torde för avlöningar böra beräknas ett belopp av omkring 15 000 kronor under innevarande budgetår och 45 000 kronor under nästa budgetår. Till materiel och diverse omkostnader torde böra avses ett belopp av 3 000 kronor för vartdera budgetåret.

Vid ett godtagande av detta förslag torde det kunna ifrågasättas, huruvida staten skall lämna bidrag till förstärkning av personalen vid sabbatsbergskliniken. I sådant hänseende har i den första framställningen

påkallats medel till anställande av en femte underläkare jämte ett tekniskt biträde och ett skrivbiträde, räknat från och med den 1 november 1944. Under hand har upplysts, att behovet av en ytterligare läkarkraft provisoriskt tillgodosetts därigenom, att Stockholms stads spårvägsbolag åtagit sig att tills vidare avlöna en särskild läkare vid kliniken på villkor, att denne enbart avsåges för bolagets personal. Någon anledning att rubba på denna anordning, som tillgodoser speciella behov för Stockholms stads vidkommande, synes mig icke föreligga. Till frågan om anvisande av medel till avlöning av ytterligare biträdespersonal vid kliniken torde ställning icke heller nu böra tagas. Skulle behov av denna personal alltjämt förefinnas, sedan mottagningarna vid karolinska sjukhuset öppnats, eller skulle eljest förhållandena så påfordra, torde Kungl. Maj:t få förutsättas äga möjlighet att med anlitande av förevarande anslag besluta om den medelsanvisning från statens sida, som kan bli erforderlig för verksamhetens bedrivande i tillräcklig omfattning.

Medel har vidare påkallats för arvoden åt dels två otoneurologer, räknat från och med den 1 juli 1944, dels ock en neurologisk-psykiatrisk expert jämte biträde åt denne, räknat från och med den 1 november 1944. I anledning härav vill jag erinra om att medel för otoneurologiska undersökningar redan för innevarande budgetår beräknats inom ramen för det till sabbatsbergskliniken avsedda totalbeloppet av 30 000 kronor. Härutinnan torde någon ändring icke böra ske för nästa budgetår. I fråga om de neurologisk-psykiatriska undersökningarna vill jag med hänsyn till vad gengasforskningsrådet anfört icke motsätta mig, att visst belopp avses för detta ändamål. Beloppet torde emellertid tills vidare böra begränsas till 12 000 kronor för år. Med hänsyn till att det under löpande budgetår visat sig nödvändigt att i relativt betydande omfattning anlita dylik expertis, torde för detta budgetår böra beräknas ett belopp av 6 000 kronor. Härutöver torde, räknat från och med den 1 april 1945, böra avses ett belopp av 3 000 kronor för år till biträde vid verkställande av miljöundersökningar och experimentalpsykologiska funktionsprov. I enlighet härmed skulle för ifrågavarande undersökningar erfordras ett sammanlagt belopp av $(6\,000 + 750)$ 6 750 kronor för innevarande budgetår och $(12\,000 + 3\,000)$ 15 000 kronor för nästa budgetår.

Vissa skäl synas mig även tala för att staten lämnar bidrag till inredning och utrustning av de ytterligare lokaler, som Stockholms stad ställt till gengasklinikens förfogande. Mot det härutinnan äskade beloppet, 6 000 kronor, har jag intet att erinra.

Vad härefter angår frågan om organisationen av den tekniskt-profylaktiska verksamhet, som hittills handhåfts av bränslekommissionens gengasbyrå, delar jag gengasforskningsrådets och medicinalstyrelsens uppfattning, att densamma i princip bör administrativt samordnas med den medicinska forskningsverksamheten på området. Praktiska svårigheter synas dock för närvarande möta att vidtaga en sådan åtgärd. För att vid lämplig tidpunkt underlätta en överflyttning av verksamheten från bränslekommissionen till medicinalstyrelsen torde för verksamheten erforderliga medel böra från och med nästa budgetår anvisas under förevarande anslag. Kostnaden

för nämnda verksamhet beräknas för närvarande till 27 700 kronor för år. Jag vill erinra om att medel till denna verksamhet för nästa budgetår icke beräknats under elfte huvudtitelns anslag till kontroll och undersökning av gas-generatoraggregat.

Emellertid har gengasforskningsrådet och medicinalstyrelsen ansett, att — utöver nämnda belopp — medel erfordras för anställande av dels en person med uppgift att lämna anvisningar och råd till avhjälpande av fel å gengasaggregat samt utföra visst statistiskt arbete, dels ock en person med uppgift att i samverkan med skyddsombuden sprida ökad kunskap om gällande skyddsföreskrifter på området, båda räknat från och med den 1 november 1944. I egenskap av yrkesinspektionens chefsmyndighet har riks försäkringsanstalten — i likhet med två reservanter inom gengasforskningsrådet — ställt sig avvisande till en dylik utvidgning av gengasbyråns verksamhet under framhållande av att densamma kunde komma att menligt påverka yrkesinspektionens verksamhet. I stället borde enligt riks försäkringsanstalten yrkesinspektionen erhålla nödig förstärkning av sina arbetskrafter. Jag vill med anledning härav erinra om att Kungl. Maj:t genom beslut den 17 november 1944 medgivit, att tre vakanta befattningar inom yrkesinspektionen finge återbesättas. Vidare har jag inhämtat, att den förstnämnde befattningshavarens rådgivningsverksamhet skulle begränsas till fordonstekniska detaljer och icke avse anordningar å själva arbetsplatserna, varför verksamheten väsentligen torde falla utanför yrkesinspektionens arbetsområde. Den andre befattningshavaren skulle delvis tjänstgöra som social kurator med uppgift, bland annat, att underlätta erforderligt arbetsombyte för gengasskadade personer. Båda befattningshavarna skulle dessutom arbeta i nära samråd med yrkesinspektionens chefsmyndighet. Under sådana förhållanden torde några allvarigare olägenheter för yrkesinspektionens del icke behöva befaras. Och då erfarenheten ådagalagt, att behov av en sådan kompletterande verksamhet föreligger, anser jag mig böra tillstyrka gengasforskningsrådets förslag härutinnan.

Mot de för ändamålen beräknade beloppen, 7 200 respektive 3 600 kronor för år, har jag intet att erinra. Då det visat sig nödvändigt att besätta befattningen som kurator redan i november månad 1944, torde medel för densamma böra beräknas från och med nämnda månad. För den andra befattningen åter torde det vara tillfyllest att beräkna medel från och med den 1 nästkommande april. Detta innebär, att för nu nämnda ändamål skulle erfordras ett belopp av 4 200 kronor för innevarande budgetår och 10 800 kronor för nästa budgetår. Det totala medelsbehovet för den tekniskt profylaktiska verksamheten under nästa budgetår skulle i enlighet härmed bli (27 700 + 10 800) 38 500 kronor. Med hänsyn till väntad minskning av denna verksamhet torde dock detta belopp kunna avrundas till förslagsvis 35 000 kronor.

Beträffande de lokala undersöknings- och behandlingsstationerna föreligga för närvarande icke tillräckliga hållpunkter för ett bedömande av medelsbehovet under nästa budgetår, i det att endast ett fåtal huvudmän anmält som avsikt att inrätta dylika. Medicinalstyrelsen har för

sin del ansett, att för ändamålet borde avses 250 000 kronor eller det belopp, vartill kostnaderna ursprungligen beräknats. Statskontoret har med ledning av de från huvudmännen inkomna uppgifterna förordat, att medel beräknas för sex stationer, och uppskattat utgifterna härför, inklusive läkarnas rese- och traktamentskostnader för besök å arbetsplatser med stationär gengasdrift, till 50 000 kronor. Själv anser jag, att för detta ändamål icke bör upptagas lägre belopp än 90 000 kronor, motsvarande den ungefärliga kostnaden för tio stationer. Jag vill i anslutning härtill understryka angelägenheten av att huvudmännen, var inom sitt område, beakta behovet av dylika stationer.

Mot gengasforskningsrådets, av remissmyndigheterna understödda framställning i övrigt har jag intet att erinra. Till utbildningskurs för blivande gengasläkare torde alltså böra beräknas ett belopp av 8 500 kronor samt till rese- och traktamentsersättningar åt gengasforskningsrådets ledamöter ett belopp av 5 000 kronor.

Vid bifall till vad jag sålunda förordat skulle medelsbehovet till åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift utgöra för innevarande budgetår ytterligare cirka 35 000 kronor samt för nästa budgetår omkring 230 000 kronor. Jag vill tillägga, att de angivna delbeloppen i åtskilliga fall endast äro preliminära och att jämkningar av desamma därför kunna bliva nödvändiga.

Kostnaderna för den utvidgade verksamheten under innevarande budgetår torde böra bestridas från det å gällande riksstat uppförda förslagsanslaget till åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift å 150 000 kronor. Med hänsyn till omfattningen av den förordade utvidgningen torde riksdagen böra beredas tillfälle att taga ställning till densamma även för löpande budgetår. Det för nästa budgetår erforderliga anslaget torde böra upptagas till ett belopp av 230 000 kronor. Å Kungl. Maj:t torde få ankomma att meddela närmare bestämmelser rörande anslagets användning.

Till sist vill jag framhålla, att min uppmärksamhet blivit fäst på en uppkommen vetenskaplig tvist om den rätta bedömningen av ett antal gengasfall, som förelegat till prövning inom riks försäkringsanstalten. Enligt vederbörande undersökningsläkare har gengasförgiftning i dessa fall förelegat, medan annan medicinsk auktoritet ansett fallen ha haft neurotisk karaktär. Denna tvist har av förklarliga skäl skapat osäkerhet hos riks försäkringsanstalten, huruvida i dessa fall ersättning borde utgå såsom vid yrkessjukdom. Enligt vad jag inhämtat har emellertid anstalten, sedan yttrande beträffande fallens medicinska bedömning avgivits av medicinalstyrelsen efter gengasforskningsrådets hörande, vid prövning av ersättningsfrågan i praktiskt taget alla gengasfall följt vederbörande undersökningsläkares utlåtande. Då det icke synes mig rimligt, att den sjukes rätt till ersättning skall röna inverkan av att olika medicinska auktoriteter hava en sinsemellan skiljaktig uppfattning i en fråga, där det vetenskapliga ställningstagande ännu icke är slutgiltigt, vill jag i anledning av vad sålunda förekommit uttala min anslutning till den uppfattningen, att ersättning för yrkessjukdom i fall av nu angiven art som regel icke bör förvägras den sjuke, där denne enligt intyg från vederbörande under-

sökningsstation lider av gengasförgiftning eller sannolika skäl för dylik förgiftning befunnits föreligga.

Under åberopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift* för budgetåret 1945/46 å driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 230 000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Hans Bergström.